

УДК 130.2:37.011

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2019.66-1.2>**Л. В. Кругленко**старший викладач кафедри іноземних мов
Криворізького національного університету

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПОЛІКУЛЬТУРНА ОСВІТА» У ВІТЧИЗНЯНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено визначенню сутності поняття «полікультурна освіта» крізь призму сучасних концепцій освіти в контексті розвитку вітчизняної педагогічної теорії. Констатовано, що розвиток педагогічної науки, її тезаурусу відображає сутнісні зміни у вітчизняному політико-економічному та соціокультурному просторі, потребує оновлення відповідно до провідних соціокультурних тенденцій, серед яких виокремлено розвиток полікультурної освіти. Представлено тлумачення поняття «полікультурної освіти» з позицій компаративного (антидискримінаційна освітня філософія), комунікативного (опанування засобами міжкультурної комунікації), компетентнісного (виконання професійних функцій з урахуванням полікультурного компонента) і культурологічного (визнання різноманітності та рівності всіх культур) підходів.

На підставі аналізу наукових праць щодо полікультурності в освіті доведено наявність низки внутрішніх суперечностей: 1) у значній кількості поняття «полікультурна» освіта ототожнюється з поняттями «багатокультурна», «інтеркультурна», «кроскультурна», «мультикультурна», «плюралістична» і «транскulturна» освіта; 2) експлікація зарубіжних дефініцій поняття «полікультурна освіта» до педагогічного тезаурусу потребує корекції відповідно до вітчизняних особливостей існування полікультурного суспільства. Тому, зважаючи на ключові положення досліджень вітчизняних вчених, зроблено припущення, що актуальність проблеми полікультурності в освітньому просторі потребує системи педагогічно адаптованих понять, які б відбивали загальні тенденції розвитку світової науково-педагогічної думки та відображали вітчизняну специфіку її розв'язання в умовах полікультурного освітнього середовища. Тому узгодження дефініцій проблемного поля «полікультурної освіти» визначено перспективним напрямом подальших педагогічних досліджень.

Ключові слова: полікультурна освіта, компаративний підхід, комунікативний підхід, компетентнісний підхід, культурологічний підхід.

Постановка проблеми. Розвиток сучасної педагогічної науки позначений суттєвим оновленням її термінологічного апарату, що пов'язано із загальними тенденціями розвитку світової освітньої думки та реальними зрушеннями у вітчизняній освітній практиці. З цього приводу вважаємо доцільним звернутися до твердження вітчизняної дослідниці М. Сокол, котра констатує наявність «низки проблем у галузі педагогічної понятійної системи, які постають перед сучасною теорією і практикою», та стверджує, що їх породжує «багатозначність педагогічних понять, запозичення іншомовних термінів, введення до наукового обігу нових слів, які поступово стають базовими дефініціями» [9, с. 1]. До кола понять, що останнім часом міцно увійшли до поняттєвого поля сучасної педагогіки, відносимо поняття «полікультурна освіта» та суміжні з ним: «полікультурне виховання», «полікультурна компетентність / компетенція», «полікультурна особистість», «полікультурне суспільство», «полікультурне освітнє середовище», «полікультурний підхід» тощо. Поява, поширення та зміцнення понять полікультурного забарвлення пов'язані зі світовим процесом політи-

ко-економічної та соціокультурної глобалізації, яка відобразилася на розвитку світової системі освіти. Прагнення України увійти до країн європейського співтовариства зумовило необхідність включення до концептуальних засад функціонування освітньої сфери принципу полікультурності, дотримання якого потребувало його адаптації до вітчизняних реалій, шляхом наукового вивчення та інтегрування до української освітнього середовища. Широке використання наведених вище понять спонукало дослідників до конкретизації поняттєвого апарату полікультурності задля визначення доцільності його введення до наукового дискурсу й узгодження із сучасним педагогічним тезаурусом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Студіювання сучасної психолого-педагогічної науки доводить, що проблема полікультурності в освіті викликає велику зацікавленість зарубіжних (Г. Бейкер (G. Backer), Дж. Бенкс (J. Banks), К. Беннет (C. Bennet), Ж. Гай (G. Gay), Д. Голлник (D. Gollnick), С. Ньето (S. Nieto), Д. Садкер (D. Sadker), М. Садкер (M. Sadker), Ф. Чінн (P. Chinn) тощо) та вітчизняних учених (Г. Аббібулаєва,

І. Білецька, Л. Гончаренко, Я. Гулецька, О. Гуренко, О. Івашко, О. Котенко, В. Кузьменко, І. Лощенко, О. Мілютіна, І. Омелянчук, Г. Розлуцька, Н. Якса). Та, попри наявність значної кількості теоретичних і практичних напрацювань науковців у визначеному напрямі, очевидна наявність певних розбіжностей у тлумаченні ключових понять полікультурного поля за умов загального визнання злободенності проблеми та необхідності її розв'язання задля сталого розвитку суспільства та забезпечення особистості безпечною існування в умовах багатоманітності та толерантності.

Мета статті – розгляд сутності поняття «полікультурна освіта» крізь призму низки сучасних концепцій освіти в контексті розвитку вітчизняної педагогічної теорії.

Виклад основного матеріалу. Виникнення поняття та його визнання у науковому просторі пов'язане з низкою чинників, які визначаємо як зовнішні (політико-економічні зрушення, зміни у соціокультурному середовищі та генеза наукової думки) та внутрішні (розвиток самої педагогічної науки, формування педагогічних ідей, концепцій, теорій; оновлення педагогічних парадигм і систем, модернізація методик навчання та педагогічних технологій). Крім того, на думку сучасних дослідників, характерною ознакою нинішньої наукової дійсності є зростання ролі поняттєво-категорійного апарату, що пояснюється «еволюцією міжнародних понятійних елементів педагогіки, концептуалізацією, переосмисленням і наповненням науки новими смислами, прагненням до інтеграції національних термінологічних систем» [9, с. 1]. Одним із проявів цієї тенденції вважаємо застосування понять, пов'язаних із концептом полікультурності, у вітчизняному науково-педагогічному дискурсі.

Аналіз літератури засвідчує, що дослідники констатують відповідність розвитку та провадження полікультурної освіти сучасному розвитку державності України. Зокрема, О. Котенко, визначаючи актуальність проблеми полікультурної освіти для України, наголошує, що ця освіта «сприяє формуванню в особистості готовності до активної діяльності в сучасному соціокультурному середовищі, яка зберігає свою ідентичність, прагне до поваги та розуміння інших культурно-етнічних спільнот, уміє жити в мирі, злагоді із представниками різних расових, етнічних, культурних, релігійних груп» [6, с. 30]. Втім, ключовим поняттям, що все ще потребує свого уточнення, на нашу думку, є поняття «полікультурна освіта», яке тлумачиться вченими у різний спосіб. Тож передусім зазначимо, у сучасній педагогічній науці наявна низка дефініцій поняття «полікультурна освіта», які мають певні розбіжності, що визначається кутом зору того чи того науковця, предметною сферою його вивчення та концептуальним підходом, якого він дотримується.

У дослідженнях, які проводяться у межах компаративного підходу, полікультурність (і полікультурна освіта) визначаються з опорою на міжнародні документи, іноземні словниково-довідкові видання та наукові публікації визнаних вчених. Полікультурна освіта переважно ототожнюється із мультикультурною освітою. Приклад такого визначення знаходимо у публікації І. Ковалинської («Основи полікультурності освітньої системи Великобританії»), де авторка стверджує: «Мультикультурна (полікультурна) освіта – це освітня філософія, яка поважає культурне різноманіття й визнає культурні відмінності, одночасно визнаючи необхідною боротьбу з усіма формами дискримінації за ознаками раси, віку, релігії, здібностей або сексуальної орієнтації» [5, с. 54].

Аналогічний підхід демонструє і Я. Гулецька, яка, досліджуючи полікультурну освіту студентської молоді в університетах США, робить висновок про те, що полікультурна освіта «спрямована на засвоєння культурно-освітніх цінностей інших культур на основі знання особливостей своєї етнокультурної групи, а також взаємодії всіх культур на принципах взаємопорозуміння, толерантності, діалогу та плюралізму, що є засобом протистояння дискримінації, расизму, шовінізму» [1, с. 3]. Тобто полікультурна освіта розглядається як запобіжник проявам дискримінації як в освітньому середовищі, так і в соціокультурному просторі загалом.

Деяко іншого підходу дотримуються дослідники, котрі вивчають практичні аспекти полікультурної освіти та зосереджують свою увагу на проблемах полікультурної освіти фахівців різних галузей. У таких публікаціях переважає аспект міжкультурної взаємодії з різними соціальними групами, а полікультурна освіта тлумачиться як готовність фахівця до реалізації професійних обов'язків із урахуванням полікультурного компонента, що забезпечується сформованістю його полікультурної компетентності. Саме полікультурну компетентність тлумачать як «сукупність знань, умінь і суджень, які сприяють засвоєнню студентами знань про культуру різних народів, уявлень про багатоманітність культур; умінь і навичок продуктивної взаємодії з носіями інших культур; набір певних знань і умінь у галузі міжкультурного спілкування» [8, с. 60]. Тож із позицій компетентнісного підходу полікультурну освіту розуміють як складник «професійної підготовки, що спрямовується на формування полікультурної компетентності» [2, с. 50].

Концентруючи увагу на міжкультурній взаємодії, учені визначають полікультурну освіту необхідною для встановлення міжкультурної взаємодії, засобом забезпечення якої стає вивчення іноземних мов. Із цих позицій пропонує розглядати полікультурну освіту, наприклад, О. Іванова [4].

Посилаючись на визначення полікультурної освіти, подані В. Кузьменко, Л. Гончаренко, А. Шафриковою, дослідниця доводить важливість володіння іноземною мовою для сучасної людини та констатує: «Вивчення іноземної мови має нести в собі національні та загальнокультурні цінності, сприяти розумінню і поглибленню знань як про національну культуру, так і про культуру та традиції інших народів, виступати захисником свободи людини з її інтересами, індивідуальними особливостями й надавати змогу для багатопланової самореалізації» [4]. Припускаємо, що розгляд полікультурної освіти з позицій комунікативного підходу – лише один із можливих варіантів тлумачення аналізованого поняття. Проте вивчення іноземних мов, культури тих чи тих народів, зарубіжної літератури тощо, на нашу думку, виступає лише засобом, завдяки якому здійснюється полікультурна освіта в освітньому процесі. Беззаперечно, такий підхід звучує поняття полікультурної освіти.

Проте поняття полікультурної освіти може бути і значно розширене з позицій культурологічного підходу. Таке бачення полікультурної освіти запропонувала Е. Кучменко, коли (спираючись на В. Кузьменка) зазначила, що «полікультурна освіта, в загальному розумінні, – така освіта, для якої ключовими поняттями є культура як уселюдське явище; це засіб допомоги особистості в подоланні шляху від засвоєння етнічної, національної культури до усвідомлення спільності інтересів народів у їхньому прагненні до миру, злагоди, прогресу через культурний розвиток» [7, с. 240]. Власне, цей культурологічний підхід максимально наближений до компаративного підходу та, як і компаративістика (що вже визнана окремим науковим напрямом), претендує на самовизначення як «полікультурна педагогіка». Її появу констатують Т. Дем'яненко та С. Кірсанова, коли стверджують: «Полікультурна педагогіка – молода наука, однак її актуальність очевидна, бо вона оцінена сьогодні як неодмінний інструмент виходу з кризи виховання й освіти, що сприяє гармонізації відносин представників різних цивілізацій і культур» [3, с. 49]. Виокремлення цього напрямку мало б вважатися передчасним, якби на сайті Київського університету імені Бориса Грінченка з 2014 р. не було розміщено програму навчальної дисципліни «Полікультурна педагогіка» (автор Л. Паламарчук). Отже, полікультурна педагогіка, на думку кваліфікованих викладачів, повинна стати складовою частиною психолого-педагогічного циклу дисциплін, які вивчають магістранти.

Висновки і пропозиції. Отже, звернення до наукових праць щодо полікультурності в освіті доводить наявність низки внутрішніх суперечностей: 1) у значній кількості поняття «полікультурна» освіта ототожнюється з поняттями

«багатокультурна», «інтеркультурна», «кроскультурна», «мультикультурна», «плюралістична» та «транскulturна» освіта; 2) експлікація зарубіжних дефініцій поняття «полікультурна освіта» до вітчизняного тезаурусу потребує корекції відповідно до вітчизняних особливостей існування полікультурного суспільства. Тому, зважаючи на ключові положення досліджень вітчизняних вчених, припускаємо, що актуальність проблеми полікультурності в освітньому просторі потребує системи педагогічно адаптованих понять, які б відбивали загальні тенденції розвитку світової наукової думки та відображали вітчизняну специфіку її розв'язання в умовах полікультурного освітнього середовища. Тож узгодження дефініцій проблемного поля «полікультурної освіти» вважаємо перспективним напрямом подальших педагогічних досліджень.

Список використаної літератури:

1. Гулецька Я.Г. Полікультурна освіта студентської молоді в університетах США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 2008. 20 с.
2. Гуренко О.І. Концепція полікультурної освіти майбутніх соціальних педагогів. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. 2016. № 5. С. 48–55.
3. Дем'яненко Т.А., Кірсанова С.С. Полікультурна освіта як частина педагогічної культури викладачів вищих навчальних закладів. *Pedagogika. Osiągnięcia naukowe, rozwój, propozycje* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 200-ліття Варшавського університету (м. Варшава, 29–30 вересня, 2016). Варшава, 2016. С. 47–51.
4. Іванова О.В. Полікультурне навчання майбутніх філологів. *Науковий вісник НУБіП України. Серія: Педагогіка, психологія, філософія*. 2013. № 192. Ч. 1. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pedagogica/article/download/2988/2919>. (дата звернення: 08.10.2019).
5. Ковалинська І.В. Основи полікультурності освітньої системи Великобританії. *Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Педагогіка, Психологія*. 2016. № 8. С. 51–56.
6. Котенко О.В. Актуалізація проблеми полікультурної компетентності вчителів. *Професійна підготовка вчителів в умовах впровадження кредитно-модульної системи* : матеріали всеукр. наук.-метод. конф. Київ, КМПУ ім. Б.Д. Грінченка, 2007. С. 29–32.
7. Кучменко Е.М. Мультикультурне виховання – мільтикультурна взаємодія людських цінностей (історіографічний огляд). *Література та культура Полісся. Серія «Історичні науки»*. 2017. Вип. 87. С. 232–242.

8. Поясок Т.Б., Беспарточна О.І. Формування полікультурної компетентності майбутніх економістів. *Engineering and Educational Technologies*. 2019. № 7 (1). С. 56–64.
9. Сокол М.О. Система педагогічних понять в історії розвитку педагогічної науки (XIX – XX ст). : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01. Дрогобич, 2018. 43 с.
-

Kruhlenko L. Conceptual approaches to the definition of the term “polycultural education” in national pedagogical discourse

The article is devoted to defining the essence of the concept of “polycultural education” through the prism of modern concepts of education in the context of the national pedagogical theory development. The development of pedagogical science, its thesaurus is stated to reflect essential changes in the domestic political, economic and socio-cultural space, and needs updating in accordance with the leading socio-cultural tendencies, among which the development of polycultural education is highlighted. The interpretation of the concept of “polycultural education” from the standpoints of comparative (anti-discrimination educational philosophy), communicative (mastering the means of intercultural communication), competence (performing professional functions taking into account the polycultural component) and cultural (recognition of diversity and equality of all cultures) approaches.

Based on the analysis of scientific works on polyculturalism in education, the existence of a number of internal contradictions has been proved: 1) in a considerable amount of the term “polycultural”, education is identified with the concepts of “multicultural”, “intercultural”, “cross-cultural”, “pluralistic” and “transcultural” education; 2) explication of the foreign definitions of the term “polycultural education” to a pedagogical thesaurus needs to be adjusted in accordance with the domestic peculiarities of the existence of a polycultural society. Therefore, given the key provisions of the research of Ukrainian scientists, it is suggested that the relevance of the problem of polyculturalism in the educational space requires a system of pedagogically adapted concepts, which would reflect the general tendencies of the development of world scientific and pedagogical thought and reflect the national specificity of its dissociation. Therefore, the harmonization of definitions of the problematic field of “polycultural education” is defined as a promising direction for further pedagogical research.

Key words: polycultural education, comparative approach, communicative approach, competence approach, cultural approach.